

QASHQADARYO VILOYATI AGRAR SOHASINI RIVOJLANISHI VA MAHSULOT ISHLAB CHIQRISH DINAMIKASI TAHLILI

Norqobilov Muzaffar Ravshan o'g'li

Qarshi muhandislik–iqtisodiyot instituti 5A230102 – Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) 2 kurs magistranti

e-mail: shoxujaeva@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyati agrar sohasida faoliyat ko'rsatayotgan fermer, dehqon va shaxsiy yordamchi xo'jaliklarining qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishdagi ulushi va mahsulot hajmi ko'payishi bo'yicha tahlillar qilingan va natijada olingan ma'lumotlar asosida takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: agrar sektor, fermer, dehqon va shaxsiy yordamchi xo'jaliklari, barqaror rivojlanish, ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash

ANNOTATION

This article analyzes the share of farmers, dehkans and personal subsidiary farms operating in the agricultural sector of Kashkadarya region in the production of agricultural products and the increase in production, and on the basis of the obtained data developed recommendations

Keywords: agricultural sector, farmers, dehkan farms and personal subsidiary plots, sustainable development, diversification of production, government support

KIRISH

Jahonda aholi soni oshishi bilan birga oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish, saqlash va qayta ishlash hajmi hamda jahon bozorlarida xaridorgir bo'lgan mahsulotlar eksporti ko'lamini oshirish singari dolzarb muammolarni hal etishda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining o'rnini ortib bormoqda. Zero, BMT ma'lumotlariga ko'ra, "2050 yilga borib jahon aholisi soni 9,2 mlrd. kishiga yetishi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishni 70 foizga oshirish zaruratini keltirib chiqarmoqda"⁷⁵. Agrar sektorning tarkibiy tuzilmasini takomillashtirish, fermer, dehqon va shaxsiy yordamchi xo'jaliklarni rivojlantirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari uchun samarali o'zaro hisob-kitob mexanizmlarini ishlab chiqish va bu mahsulotlarni sanoat asosida qayta ishlash

⁷⁵Позаботимся о будущем сельского хозяйства. – www.bayer.ru

ko'lamini kengaytirish, agrar sohani rivojlantirishda uning iqtisodiy samaradorligini oshirish borasidagi ilmiy tendentsiyalar hisoblanadi.

METODLAR

Tadqiqot jarayonida qiyosiy taqqoslash, mantiqiy va abstrakt fikrlash usullaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlanishida tabiiy omillar ta'sirining yuqoriligi bilan bir qatorda qishloq xo'jaligini agrotexnik, huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy jihatdan davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun investitsiyalar ajratish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish jarayonlari, suv xo'jaligi ob'ektlari faoliyatining muntazamligini ta'minlash, qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining texnika ta'minotini kuchaytirish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, hosildorligi past yerlarda paxta xomashyosi yetishtiruvchi xo'jaliklarni qo'llab-quvvatlash, kadrlar tayyorlash va ilmiy tadqiqotlar olib borish kabi yo'nalishlar davlat tomonidan qo'llab-quvvatlab kelinmoqda.

Ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash va oziq-ovqat mustaqilligini ta'minlash bo'yicha qishloq xo'jaligini strategik rivojlantirish doirasida o'tkazilgan kompleks chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida, so'nggi yillarda sohada yuqori sur'atlarga erishildi.

Yuqori sur'atlarda o'sib borayotgan mamlakat aholisini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash maqsadida, oziq-ovqat ekinlari maydonlarining kengaytirilishi hisobiga g'o'za ekin maydonlari qisqartirildi. Ozuqa ekinlari maydonlarining qisqartirilishi, chorva mollari va parrandalarni mustahkam ozuqa bazasi bilan ta'minlash yaxshi yo'lga qo'yilgan takroriy, oraliq, qator oralig'i ekinlarini ekish hisobidan qoplanayotganligi bilan izohlanadi.

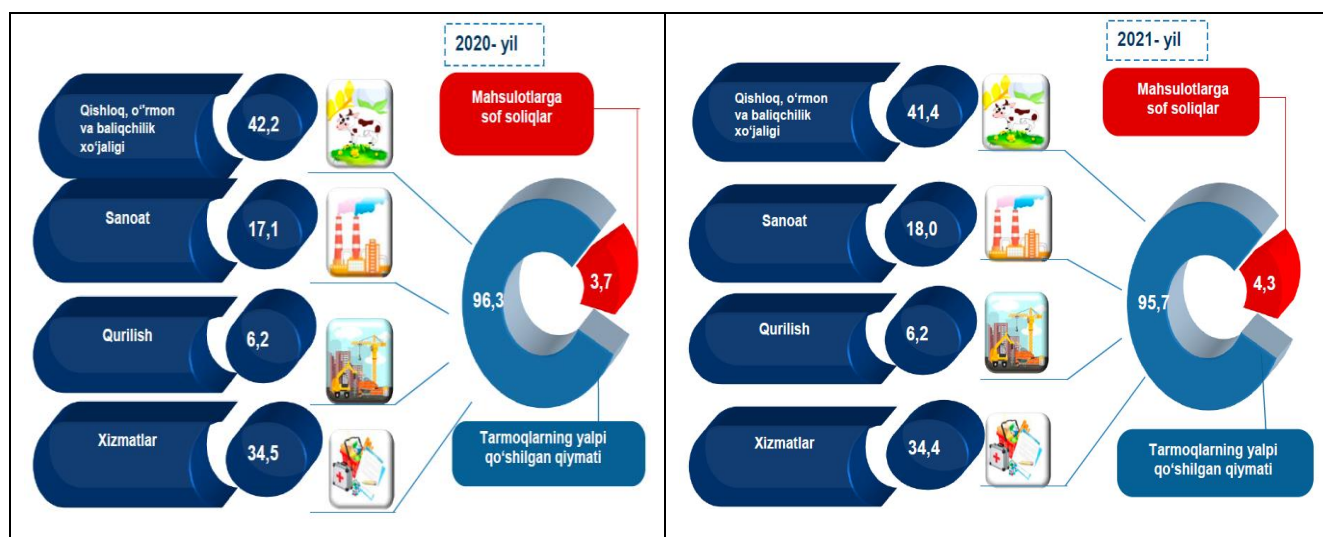
Respublikada ekin maydonlari tarkibiy tuzilmasini oziq-ovqat ekinlari maydonlarini kengaytirish hisobiga bosqichma-bosqich maqbullashtirish bo'yicha aniq maqsadli yo'naltirilgan chora-tadbirlar ko'rilmoqda, shuningdek dehqon (shaxsiy yordamchi) va fermer xo'jaliklarida chorva mollari va parrandalar bosh sonini ko'paytirishni rag'batlantirish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmogda.

Tahlillar natijalari, fermer xo'jaliklarida asosan paxtachilik, donchilik, mevasabzavotchilik va dehqonchilikning boshqa yo'nalishlari, dehqon (shaxsiy yordamchi) xo'jaliklarida esa chorvachilikning yuqori sur'atlarda rivojlanayotganligidan dalolat bermoqda.

Respublika aholisini dehqonchilik mahsulotlari bilan ta'minlash asosan fermer xo'jaliklari tomonidan, chorvachilik mahsulotlari bilan ta'minlash esa dehqon (shaxsiy yordamchi) xo'jaliklari tomonidan amalga oshirilayotganligi kuzatilmoqda.

O'zbekiston agrar sektorining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan innovatsion faoliyatning samaradorligi bilan bog'liq. Innovatsiyalarni o'zlashtirish natijasida qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish bazasi texnologik, texnik va tashkiliy-iqtisodiy jihatdan yangilanib boradi. Bu esa o'z navbatida O'zbekistonni jahon bozoriga integratsiyasini ko'chaytiradi.

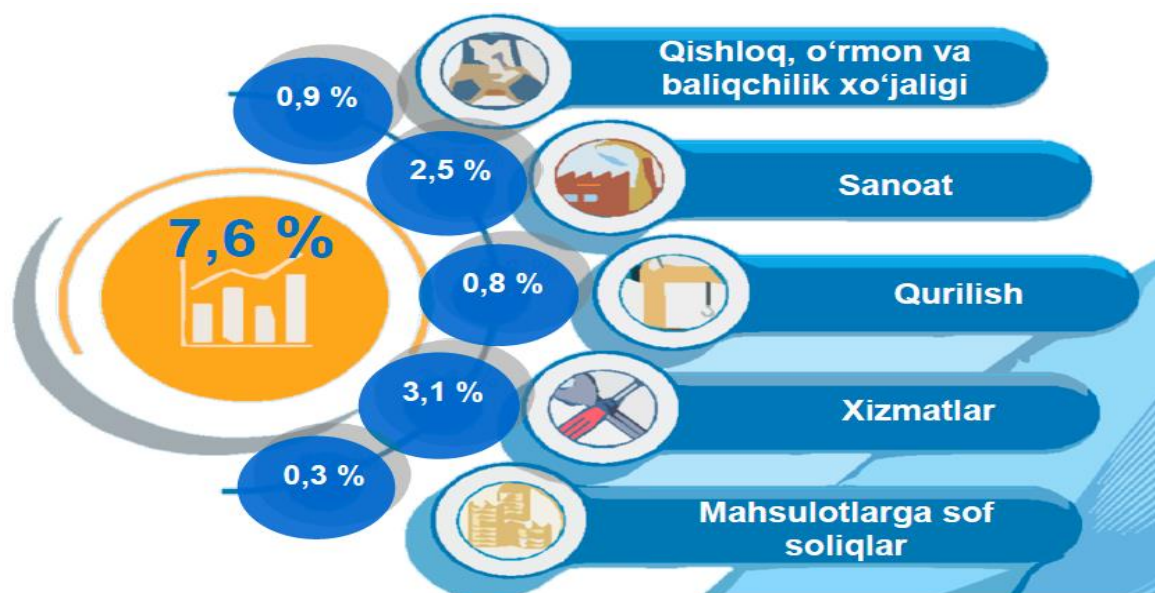
Endi Qashqadaryo viloyati yalpi hududiy mahsulotining o'sishida tarmoqlar tarkibini tahlil qilamiz va quyidagi rasmda 2020 va 2021-yillarda iqtisodiy faoliyat turlarining ulushi qanchani tashkil etganini ko'rib chiqamiz.

1-rasm. 2020-2021 yillarda iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha Qashqadaryo viloyati YAHM tarkibi⁷⁶ (jamiga nisbatan % da)

Yuqorida keltirilgan diagrammada sanoat sohasining YAHM tarkibidagi ulushi 2020-yildagi 17,1 % dan 2021-yilda 18,0 % ga oshganligini va qurilish ulushi 2020-yilda 6,2 % dan 2021-yilda 6,2 % o'zgarishsiz qolganligini ko'rish mumkin. Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligini ulushi 42,2 % dan 2021-yilda 41,4 % ga tushdi.

⁷⁶ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

2-rasm. 2021-yilda YAHM o'sishida tarmoqlarning hissasi⁷⁷

(jamiga nisbatan % da)

2021-yilda YAHM deflyatori indeksi 2020 yildagi narxlarga nisbatan 114,4 foizni tashkil etdi. YAHM deflyatori indeksining eng yuqori ko'rsatkichlari qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligida – 117,2 %, sanoatda – 111,7 % va xizmatlarda – 111,4 % qayd etildi.

Respublikamiz qishloq xo'jaligida xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish maqsadida fermer xo'jaliklarining huquqlarini va qonuniy manfaatlarini muhofaza qilish borasida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi "Fermer xo'jaligi to'g'risida"gi qonunining 29- moddasi: "Davlat qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirish va uni realizatsiya qilish bilan shug'ullanuvchi fermer xo'jaliklarining huquqlari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishini kafolatlaydi", - deb e'tirof etilgan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 22-avgustdagi 347-sonli "Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish hamda hisobga qo'yish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori bilan tadbirkorlik subyektlarini, jumladan, fermer xo'jaliklarini davlat ro'yxatiga olish va hisobga qo'yishning yengillashtirilgan tadbiri joriy etildi. Unga ko'ra, tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatiga olish "bir yo'la" tamoyili asosida, ularni avtomatik tarzda hisobga qo'yish bilan amalga oshiriladi. Qarorga muvofiq tuman hokimiyatlari tarkibida davlat ro'yxatiga olish bo'yicha maxsus xizmat tashkil etilgan bo'lib, uning xodimlari tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish bilan bog'liq barcha hujjatlarni tayorlash,

⁷⁷ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

ularni yo‘l fondi, mehnat, bandlik va ijtimoiy ta‘minot bo‘limi, soliq hamda statistika organlarida hisobga qo‘yish ishlarini o‘zlari amalga oshiradilar.

Respublikamizda fermer xo‘jaliklarini huquqiy jihatdan himoya qilish bilan bir qatorda ularni iqtisodiy dastaklar orqali har tomonlama rag‘batlantirish choralari ham amalga oshirilmoqda. Davlatning iqtisodiy rag‘batlantirish choralari quydagi mexanizmlardan tashkil topadi:

moliya – kiridit tizimi orqali qo‘llab- quvvatlash;

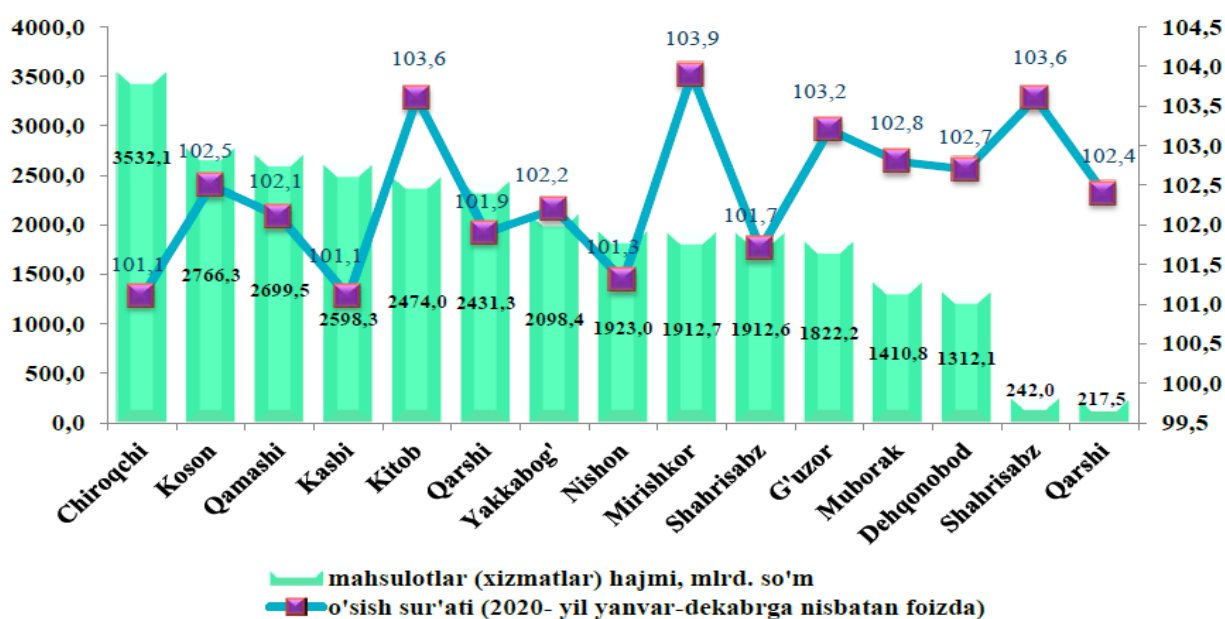
tabaqalangan va imtiyozli soliq tizimidan foydalanish;

baholar paritetini saqlash;

tashqi iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantirish va boshqalar.

Davlatning fermer xo‘jaliklari faoliyatini iqtisodiy dastaklar orqali qo‘llab – quvvatlash choralari fermer xo‘jaliklarining rivojlanishiga qulay shart – sharoitlar yaratish maqsadida davlat tomonidan beriladigan iqtisodiy rag‘batlantirish choralardan tashkil topadi. Bunday chora-tadbirlar sarasiga soliqlar to‘lashda yengilliklar berish, imtiyozli shartlar va foizlarda kreditlar berish, davlat buyurtmasi bo‘yicha xarid qilinadigan mahsulotlarga kafillangan baholar belgilash, eksport-inport operatsiyalarida qulay tariflar va to‘lovlar o‘rnatish kabi iqtisodiy dastaklar kiradi.

Endi 2021 yilda viloyatning qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi mahsulotlari (xizmatlar)ning hajmi va o‘shish sur‘atlarini diagramma ko‘rinishga keltiramiz (2-rasm).

3-rasm. 2021-yilda Qashqadaryo viloyati qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi mahsulotlari (xizmatlar)ning hajmi va o‘shish sur‘atlari⁷⁸

⁷⁸ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma‘lumotlari asosida tuzilgan.

Xususan yuqori o‘shish sur‘atlari Mirishkor (103,9 foiz), Kitob tumani va Shahrisabz shahar mos ravishda (103,6 foiz), G‘uzor (103,2 foiz), Muborak (102,8 foiz), Dehqonobod (102,7 foiz), Koson (102,5 foiz), Qarshi shahar (102,4 foiz), Yakkabog‘ (102,2 foiz), Qamashi (102,1 foiz), Qarshi (101,9 foiz), Nishon (101,3 foiz), Kasbi va Koson tumanlarida (105,7 foiz), Muborak (105,5 foiz), Mirishkor (103,9 foiz), Kasbi va Chiroqchi tumanlarida (101,1 foiz) o‘shish kuzatildi.

Viloyatning qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi mahsulot (xizmatlar) larining umumiy hajmida Chiroqchi tumanining ulushi 12,0 foizni tashkil etdi va hududlar bo‘yicha yetakchilik qilmoqda, Koson tumani 9,4 foiz, Qamashi tumani 9,2 foiz, Kasbi tumani 8,9 foiz, Kitob tumani 8,4 foiz, Qarshi tumani 8,3 foiz, Yakkabog‘ tumanlari 7,2 foiz, Nishon tumani 6,6 foiz, Mirishkor va Shahrisabz tumanlari 6,5 foiz ko‘rsatkich bilan keyingi o‘rinlarni egalladi, eng kam ulush Qarshi (0,7 foiz) va Shahrisabz (0,8 foiz) shaharlarida qayd etildi.

Endi 2021-yilda viloyat bo‘yicha ishlab chiqarilgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining xo‘jalik toifalari bo‘yicha taqsimlanishini ko‘rib chiqamiz.

⁷⁹ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari asosida tuzilgan.

1-jadval

Qashqadaryo viloyatida 2021-yilda xo‘jalik toifalari bo‘yicha asosiy turdagi dehqonchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari⁸⁰

Mahsulot turi	Ferma xo‘jaliklari		Dehqon (shaxsiy yordamchi) xo‘jaliklari		Qishloq xo‘jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar	
	tonna	<i>o‘shish sur‘ati, foizda</i>	tonna	<i>o‘shish sur‘ati, foizda</i>	tonna	<i>o‘shish sur‘ati, foizda</i>
Don	683827	90,4	92592	98,3	25446	80,0
Kartoshka	35121	111,9	146138	101,0	517	77,6
Sabzavotlar	127246	107,3	372303	102,1	5439	54,9
Poliz	84281	119,2	91319	101,0	1512	68,9
Mevalar va rezavorlar	94107	108,5	74761	102,4	3466	101,9

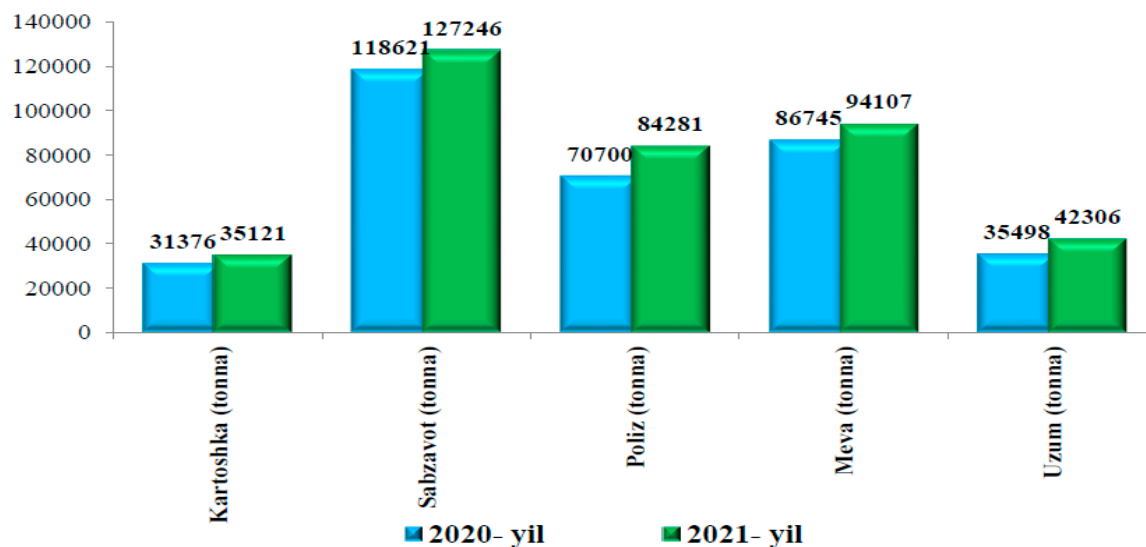
Ushbu jadvaldan ko‘rinadiki, 2021-yilda barcha toifadagi xo‘jaliklar tomonidan 504988 tonna sabzavot (102,4 foiz), 181776 tonna kartoshka (102,8 foiz), 177112 tonna oziqbop poliz (108,5 foiz), 172334 tonna meva va rezavorlar (105,6 foiz), 100579 tonna uzum (110,2 foiz) yig‘ib olindi. Bundan tashqari 801865 tonnadan ortiq don ekinlari (90,9 foiz) ishlab chiqarildi. Fermer xo‘jaliklari tomonidan ishlab chiqarilgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlari hajmi 7430,1 mlrd. so‘mni yoki 2020-yilga nisbatan o‘shish sur‘ati 101,9 foizni tashkil qildi. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmida fermer xo‘jaliklarining ulushi 26,2 foizni tashkil etdi. Dehqonchilik mahsulotlarining hajmi 6844,2 mlrd. so‘mni yoki 2020 yilga nisbatan o‘shish sur‘ati 99,6 foizni, chorvachilik mahsulotlarining hajmi 585,9 mlrd. so‘mni yoki o‘tgan yilning shu davriga nisbatan o‘shish sur‘ati 135,5 foizni tashkil qildi.

2021-yil holatiga ko‘ra fermer xo‘jaliklarida 76,5 ming bosh yirik shoxli qoramol, shu jumladan 27,3 ming bosh sigir, 291,8 ming bosh qo‘y va echkilar, 3,8 ming bosh ot, 329,7 ming bosh parrandalar mavjud.

Barcha hududlarda chorvachilik mahsulotlari (go‘sh, sut, tuxum) ishlab chiqarishning o‘shishi asosan dehqon va fermer xo‘jaliklari hisobiga bo‘lib, go‘sh

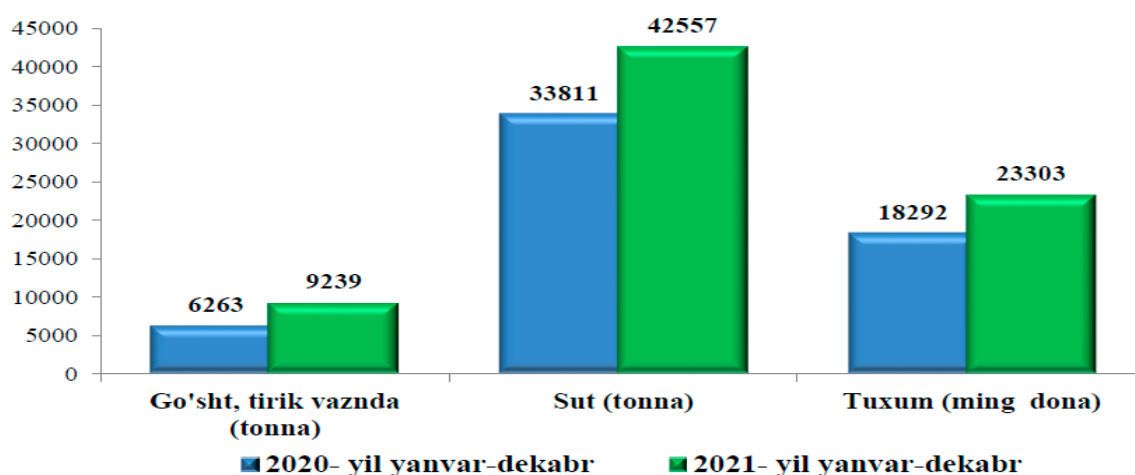
⁸⁰ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma‘lumotlari asosida tuzilgan.

ishlab chiqarish umumiy hajmida ularning ulushi 98,5 foiz, sut ishlab chiqarishda 99,5 foiz, tuxum ishlab chiqarishda 61,2 foizni tashkil etdi.

4-rasm. Qashqadaryo viloyati fermer xo‘jaliklari tomonidan ishlab chiqarilgan asosiy turdagi dehqonchilik mahsulotlari⁸¹

Quyidagi 5-rasmdan ko‘rinib turibdiki, fermer xo‘jaliklari 2021 yilda tirik vazn hisobida 9239 tonna go‘sh (2020 yilga nisbatan 147,5 foiz), 42557 tonna sut (125,8 foiz), 23303 ming dona tuxum (127,4 foiz) ishlab chiqarildi. Shuningdek, 2021 yil holatiga fermer xo‘jaliklarida 76,5 ming bosh yirik shoxli qoramol, shu jumladan 27,3 ming bosh sigir, 291,8 ming bosh qo‘y va echkilar, 3,8 ming bosh ot, 329,7 ming bosh parrandalar mavjud.

5-rasm. Qashqadaryo viloyati fermer xo‘jaliklari tomonidan ishlab chiqarilgan asosiy turdagi chorvachilik mahsulotlari⁸²

⁸¹ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

⁸² Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

MUNOZARA

Xulosa qiladigan bo'lsak, viloyat qishloq xo'jaligida faoliyat ko'rsatayotgan fermer va dehqon xo'jaliklari tomonidan yetishtirilayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlari yildan-yilga oshib bormoqda. Binobarin, mamlakatimizda fermer xo'jaliklarini rivojlantirishga agrar sohada amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning muhim yo'nalishi sifatida qaralmoqda-ki, buning natijasida, xo'jalik yuritish shakllari orasida fermer xo'jaliklarining mavqeyi yil sayin oshib borayotganligini guvohi bo'lmoqdamiz.

Ta'kidlash lozimki, fermer xo'jaliklari sonining o'sishi ularning faoliyati samaradorligi darajasi to'g'risida to'liq tasavvur bermaydi. Fermer xo'jaliklari faoliyati samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va mehnat unumdorligini oshirish uchun ularning ixtisoslashuv darajasi muhim ahamiyatga ega. Respublikamiz mustaqilligining dastlabki yillarida jahon qishloq xo'jaligi tajribasida sinalgan va hozirgi paytda rivojlangan mamlakatlar qishloq xo'jaligida samarali xo'jalik yuritish shakli sifatida o'zini oqlagan fermer xo'jaligining faoliyatini tashkil qilish va rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. SZ Safoevna, MN Juraevna. Analysis of economic efficiency of the use of irrigated land in agriculture and factors on them. Journal of Contemporary Issues in Business and Government. 2021. Том 27, Номер 2, Страницы 4055-4061.

2. ZS Shoxo'jayeva. Problems and solutions in the water sector of the region. - НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, 2020. Стр.21-24.

3. Sagdullaevna TF Shoxo'jaeva Zebo Safoevna. Food provision of the population of the Republic of Uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. 2021. №2.

4. ZS Shoxo'jayeva, M Norqobilov Problems of rational use of water resources in agriculture of the Republic of Uzbekistan. - НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, 2020.

5. ЗС Шохужаева Зарубежный опыт в сельском хозяйстве по использованию водных ресурсов. - Economics, 2020.

6. [Sagdullaevna TF, Shoxo'jaeva Zebo Safoevna. Food provision of the population of the Republic of Uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal – 2021/2.](#)

7. Utkirovna MN, Shoxo'jaeva Zebo Safoevna Organizational and economic basis for the development of cotton and textile clusters. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* – 2021/2.
8. ZS Shoxujaeva. Economic efficiency of water resources use in the agricultural sector. Monograph. T.: "Economy and Finance" Publishing House, 2012
9. SZ Safoevna, TF Sagdullaevna. [Food provision of the population of the republic of uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions.](#) *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL ...*, 2021
10. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari